

PAULINA KUPCZYK

Dr DIANA TRZCIŃSKA

REGULACJE PRAWNE DOT. FORM OCHRONY PRZYRODY W POLSCE ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM OBSZARÓW NATURA 2000

Źródła prawa

Aktami regulującymi system ochrony przyrody w Polsce są:

- Umowy międzynarodowe, jak np.:
 - Konwencja o międzynarodowym handlu dzikimi zwierzętami i roślinami gatunków zagrożonych wyginięciem sporządzona w Waszyngtonie dnia 3 marca 1973 r. Dz.U.91.27.112 ze zm. (tzw. konwencja CITES).
 - Konwencja o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt, sporządzona w Bonn dnia 23 czerwca 1979 r. (Dz.U.03.2.17).
- Rozporządzenia Unii Europejskiej, jak:
 - Rozporządzenie Rady nr 338/97 z dnia 9 grudnia 1996 r. w sprawie ochrony gatunków dzikiej fauny i flory w drodze regulacji handlu nimi.
 - Rozporządzenie Rady nr 3907/91 z dnia 19 grudnia 1991 r. w sprawie działań Wspólnoty w zakresie ochrony przyrody.
- Dyrektywy, przede wszystkim:
 - Dyrektywa Rady z dnia 2 kwietnia 1979 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa 79/409/EWG (dalej powoływana jako dyrektywa ptasia)¹.
 - Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (dalej powoływana jako dyrektywa siedliskowa)².
- Ustawy:
 - Prawo ochrony środowiska.
 - Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004r. o ochronie przyrody³ (dalej: u.o.p.).
- Wydane w wykonaniu tych ustaw rozporządzenia, np.:
 - Rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną (Dz.U.04.168.1764).
 - Rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących grzybów objętych ochroną (Dz.U.04.168.1765).

¹ Dz.U. UE. L79.103.1

² Dz.U. UE. L.92.206.7

³ Dz.U. 04.92.880 ze zm.

- Rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną (Dz.U.04.220.2237).

W opracowaniu skupiono uwagę przede wszystkim na zagadnieniach związanych z ochroną obszarów Natura 2000 i problematyką zarządzania nimi.

Dyrektywy

Dyrektywa ptasia i dyrektywa habitatowa są nazywane kamieniami węgielnymi europejskiej legislacji w dziedzinie ochrony przyrody. Zostały one przyjęte w celu zapewnienia ochrony wspólnego przyrodniczego dziedzictwa na terenie Unii Europejskiej.

Dyrektywa ptasia

Cele regulacji dyrektywy ptasiej:

- ochrona ptaków i ich najważniejszych siedlisk na terenie całej Wspólnoty,
- zachowanie różnorodności biologicznej,
- ochrona gatunków dzikiego ptactwa, występujących naturalnie na europejskim terytorium Państw Członkowskich jest konieczna do osiągnięcia, w ramach funkcjonowania wspólnego rynku, celów Wspólnoty w zakresie poprawy warunków życia, harmonijnego rozwoju działalności gospodarczej w całej Wspólnocie oraz ciągłego i zrównoważonego rozwoju.

Stosowanie:

Artykuł 1.

1. Niniejsza dyrektywa odnosi się do ochrony wszystkich gatunków ptactwa występujących naturalnie w stanie dzikim na europejskim terytorium Państw Członkowskich, do którego stosuje się Traktat. Obejmuje ona ochronę, gospodarowanie oraz kontrolę tych gatunków i ustanawia reguły ich eksploatacji.

2. Niniejszą dyrektywę stosuje się do ptactwa, ich jaj, gniazd i naturalnych siedlisk.

3. Niniejsza dyrektywa nie ma zastosowania do Grenlandii.

Na podstawie tej dyrektywy wyznaczane są obszary specjalnej ochrony (OSO) wchodzące w skład europejskiej sieci Natura 2000. Dyrektywa ptasia wymaga od państw członkowskich podjęcia wszelkich niezbędnych środków w celu ochrony, zachowania lub przywrócenia wystarczającej różnorodności i obszaru naturalnych siedlisk wszystkich gatunków ptactwa. Ochrona, zachowanie i przywracanie różnorodności biologicznej i naturalnych siedlisk obejmuje przede wszystkim:

- stworzenie obszarów ochrony,
- utrzymanie i gospodarowanie, zgodnie z potrzebami ekologicznymi naturalnych siedlisk w ramach stref ochronnych i poza nimi,
- przywracanie zniszczonych biotopów,
- tworzenie biotopów.

Dyrektywa siedliskowa

Cele:

- wspieranie zachowania różnorodności biologicznej przy uwzględnieniu wymagań gospodarczych, społecznych, kulturowych i regionalnych,

- odtworzenie lub zachowanie siedlisk przyrodniczych i gatunków, objętych zakresem zainteresowania Wspólnoty, we właściwym stanie ochrony.

Tą dyrektywą są chronione gatunki roślin i zwierząt (poza ptakami), których siedliska wymagają ochrony w obszarach Natura 2000 :

- zagrożone wyginięciem lub narażone,
- endemiczne lub rzadkie,
- związane ze specyficznymi siedliskami.

Artykuł 7.

Obowiązki wynikające z art. 6 ust. 2, 3 i 4 niniejszej dyrektywy zastępują wszelkie obowiązki wynikające z art. 4 ust. 4 zdanie pierwsze dyrektywy 79/409/EWG (dyrektywy ptasiej) w odniesieniu do obszarów sklasyfikowanych zgodnie z art. 4 ust. 1 tej dyrektywy lub uznanych w podobny sposób na mocy art. 4 ust. 2, poczynając od daty wykonania niniejszej dyrektywy albo od daty klasyfikacji lub uznania przez Państwo Członkowskie na mocy dyrektywy 79/409/EWG, gdy ta ostatnia data jest późniejsza.

Dyrektywa siedliskowa jest podstawą do wyznaczenia obszarów Natura 2000. Sieć tą tworzą dwa typy obszarów:

- obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO),
- specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO).

Artykuł .3

1. Zostanie stworzona spójna europejska sieć ekologiczna specjalnych obszarów ochrony, pod nazwą Natura 2000. Ta sieć, złożona z terenów, na których znajdują się typy siedlisk przyrodniczych wymienione w załączniku I i siedliska gatunków wymienione w załączniku II, umożliwi zachowanie tych typów siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków we właściwym stanie ochrony w ich naturalnym zasięgu lub, w stosownych przypadkach, ich odtworzenie.

Sieć Natura 2000 obejmie specjalne obszary ochrony sklasyfikowane przez Państwa Członkowskie zgodnie z dyrektywą 79/409/EWG.

2. Każde Państwo Członkowskie bierze udział w tworzeniu Natury 2000 proporcjonalnie do występowania na jego terytorium typów siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, o których mowa w ust. 1. W tym celu każde Państwo Członkowskie wyznacza, zgodnie z art. 4, tereny stanowiące specjalne obszary ochrony przy uwzględnieniu celów określonych w ust. 1.

3. Państwa Członkowskie, w razie potrzeby, podejmują starania w celu poprawy ekologicznej spójności Natury 2000 poprzez zachowanie oraz, w stosownych przypadkach, rozwinięcie cech krajobrazu o dużym znaczeniu dla dzikiej fauny i flory, jak to określono w art. 10.

Do siedlisk wymagających w formie obszarów Natura 2000 zaliczono:

- Zagrożone zanikiem.
- O ograniczonym zasięgu naturalnym.
- Charakterystyczne dla przynajmniej jednego z regionów biogeograficznych, wyróżnionych w Europie. Podstawą wyznaczania obszarów Natura 2000 są jedynie kryteria naukowe, określone w załączniku III Dyrektywy siedliskowej. Nie mają tu zastosowania kryteria ekonomiczne, społeczne czy kulturowe, bowiem ich zastosowanie przy wyznaczaniu terenów Natura 2000 prowadzi do ryzyka nieosiągnięcia celu Dyrektywy jakim jest wyznaczenie spójnej sieci terenów SOO (zob. wyr. ETS C-371/98 Wielka Brytania – „First Corporate Shipping”). Każde z Państw Członkowskich musi zaproponować określoną liczbę siedlisk, które mają zostać objęte ochroną.

Dla każdego obszaru Natura 2000 opracowana jest dokumentacja, która składa się z:

- Standardowego Formularza Danych (SFD), w którym są zawarte najważniejsze informacje o położeniu i powierzchni obszaru, występujących typach siedlisk przyrodniczych i gatunkach „naturowych”, o ich liczebności lub reprezentatywności w skali kraju, wartości przyrodniczej i zagrożeniach,
- wektorowej i GIS w skali 1:100 000.

Dyrektywa Siedliskowa nie określa sposobów ochrony poszczególnych siedlisk i gatunków, ale nakazuje zachowanie tzw. właściwego stanu ich ochrony. W odniesieniu do siedliska przyrodniczego oznacza to, że (art. 1 pkt. e):

- naturalny jego zasięg nie zmniejsza się,
- zachowuje ono specyficzną strukturę i swoje funkcje ekologiczne,
- stan zachowania typowych dla niego gatunków jest właściwy.

W odniesieniu do gatunków właściwy stan ochrony oznacza natomiast, że (art. 1 pkt i Dyrektywy):

- zachowana zostaje liczebność populacji, gwarantująca jej utrzymanie się w biocenozie przez dłuższy czas;
- naturalny zasięg gatunku nie zmniejsza się;
- pozostaje zachowana wystarczająco duża powierzchnia siedliska gatunku.

Artykuł 6.

1. Dla specjalnych obszarów ochrony Państwa Członkowskie tworzą konieczne środki ochronne obejmujące, jeśli zaistnieje taka potrzeba, odpowiednie plany zagospodarowania opracowane specjalnie dla tych terenów bądź zintegrowane z innymi planami rozwoju oraz odpowiednie środki ustawowe, administracyjne lub umowne, odpowiadające ekologicznym wymaganiom typów siedlisk przyrodniczych, wymienionych w załączniku I, lub gatunków, wymienionych w załączniku II, żyjących na tych terenach.

2. Państwa Członkowskie podejmują odpowiednie działania w celu uniknięcia na specjalnych obszarach ochrony pogorszenia stanu siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, jak również w celu uniknięcia niepokojenia gatunków, dla których zostały wyznaczone takie obszary, o ile to niepokojenie może mieć znaczenie w stosunku do celów niniejszej dyrektywy.

3. Każdy plan lub przedsięwzięcie, które nie jest bezpośrednio związane lub konieczne do zagospodarowania terenu, ale które może na nie w istotny sposób oddziaływać, zarówno oddzielnie, jak i w połączeniu z innymi planami lub przedsięwzięciami, podlega odpowiedniej ocenie jego skutków dla danego terenu z punktu widzenia założeń jego

ochrony. W świetle wniosków wynikających z tej oceny oraz bez uszczerbku dla przepisów ust. 4 właściwe władze krajowe wyrażają zgodę na ten plan lub przedsięwzięcie dopiero po upewnieniu się, że nie wpłynie on niekorzystnie na dany teren oraz, w stosownych przypadkach, po uzyskaniu opinii całego społeczeństwa.

4. Jeśli pomimo negatywnej oceny skutków dla danego terenu oraz braku rozwiązań alternatywnych, plan lub przedsięwzięcie musi jednak zostać zrealizowane z powodów o charakterze zasadniczym wynikających z nadrzędnego interesu publicznego, w tym interesów mających charakter społeczny lub gospodarczy, Państwo Członkowskie stosuje wszelkie środki kompensujące konieczne do zapewnienia ochrony ogólnej spójności Natury 2000. O przyjętych środkach kompensujących Państwo Członkowskie informuje Komisję.

Jeżeli dany teren obejmuje typ siedliska przyrodniczego i/lub jest zamieszkały przez gatunek o znaczeniu priorytetowym, jedyne względy, na które można się powołać, to względy odnoszące się do zdrowia ludzkiego lub bezpieczeństwa publicznego, korzystnych skutków o podstawowym znaczeniu dla środowiska lub, po wyrażeniu opinii przez Komisję, innych powodów o charakterze zasadniczym wynikających z nadrzędnego interesu publicznego.

Art. 6 ust. 1 Dyrektywy siedliskowej ma zastosowanie tylko do obszarów, które zostały uznane za SOO. Pozostałe uregulowania tego przepisu stosuje się też do obszarów, które zostały zgłoszone Komisji Europejskiej w celu „uznania” ich za SOO (wyr. ETS C-117/03, Komisja v. Włochy „Dragaggi”).

Art. 6 ust. 1:

- przedstawia ogólne zasady ochrony, które powinny zostać ustanowione przez Państwa Członkowskie w stosunku do SOO,
- działania te muszą przynosić rzeczywisty wymierny efekt. Brak ustanowienia takich działań, nawet jeżeli nie doszło do zmniejszenia się populacji gatunku uznawany jest za naruszenie dyrektywy (wyr. ETS C-103/00, Komisja v. Grecja „*Caretta caretta*”),
- działania muszą odpowiadać ekologicznym wymaganiom typów siedlisk przyrodniczych wymienionych w załączniku I lub gatunków wymienionych w załączniku II. Za zidentyfikowanie tych wymagań odpowiadają Państwa Członkowskie.

Jaką formę mogą przyjąć konieczne działania ochronne:

- plany zarządzania – nie zawsze są konieczne; jeżeli Państwo podejmie decyzję o ich opracowaniu, muszą uwzględniać specyficzne uwarunkowania danego obszaru oraz wszystkie przewidziane działalności. Plany zarządzania mogą być samodzielnymi dokumentami lub zostać włączone do innych planów rozwoju, jeżeli takowe istnieją,
- działania prawne i administracyjne oparte na dobrowolnych umowach, jak np.:
 - programy rolnośrodowiskowe dla niektórych typów półnaturalnych siedlisk antropogenicznych (umowy podpisane z rolnikami w oparciu o Program Rozwoju Obszarów Wiejskich),
 - programy leśnośrodowiskowe.

Art. 6 ust. 2:

- Nie jest ograniczony do czynności zamierzonych, może obejmować jakiegokolwiek przypadkowe zdarzenia, jak: powódź, pożar itp. tak długo, jak długo zdarzenia te są przewidywalne.
- Pogorszenie i zakłócenie oceniane jest w stosunku do stanu ochrony gatunków i siedlisk objętych ochroną. Na poziomie obszaru, zachowanie korzystnego stanu ochrony musi być oceniane względem początkowych danych wpisanych w Standardowy Formularz Danych dla obszaru naturalnego w momencie, kiedy dany obszar został do sieci zgłoszony.
- **Pogorszenie stanu siedliska** ma miejsce na danym obszarze, kiedy powierzchnia zajmowana przez to siedlisko ulegnie zmniejszeniu lub specyficzna struktura i funkcje konieczne dla długofalowego zachowania siedliska lub też korzystny stan ochrony typowych gatunków, które są powiązane z siedliskiem uległy pogorszeniu w porównaniu ze stanem wyjściowym. W takiej ocenie bierze się pod uwagę znaczenie danego obszaru dla spójności sieci.
- **Zakłócenie funkcjonowania gatunku** ma miejsce na danym obszarze, kiedy dane o liczebności populacji dla tego obszaru pokazują, że ten gatunek nie może stanowić już dłużej jego żywotnego elementu w porównaniu do sytuacji wyjściowej. W takiej ocenie bierze się pod uwagę jego znaczenie dla spójności sieci.

Artykuł 6 ust. 3 i 4 określa warunki, w jakich negatywnie oddziałujące plany i przedsięwzięcia mogą być dopuszczone do realizacji, a w jakich nie.

Termin „przedsięwzięcie” należy interpretować szeroko, włączając prace budowlane i inne ingerencje w środowisko naturalne. Termin „plan” ma także szerokie znaczenie, włączając plany zagospodarowania przestrzennego, plany sektorowe lub różnego rodzaju programy, z pominięciem ogólnych polityk mających deklaracyjny charakter.

Istotność oddziaływania powinna być ustalana w odniesieniu do specyficznych cech i warunków środowiskowych obszaru chronionego, którego dotyczy plan lub przedsięwzięcie, ze szczególnym uwzględnieniem celów ochrony obszaru. Cele te są ustalane na podstawie Standardowego Formularza Danych. Podobnie ustalane jest pojęcie integralności obszaru.

Przepisy art. 6 ust. 4 mają zastosowanie w przypadku negatywnego lub niejednoznacznego wyniku oceny wstępnej przewidzianej w art. 6 ust. 3, czyli gdy:

- plan lub przedsięwzięcie będzie negatywnie oddziaływać na obszar Natura 2000,
- istnieją wątpliwości co do braku negatywnego oddziaływania danego planu lub przedsięwzięcia na obszar.

W tym wypadku dopuszczalna jest realizacja przedsięwzięcia z uwagi na „konieczne wymogi nadrzędnego interesu publicznego”. Taki interes to:

- działania mające na celu ochronę wartości o podstawowym znaczeniu dla życia obywateli (zdrowie, bezpieczeństwo środowisko),
- realizacja fundamentalnych zasad polityki państwowej i społecznej,
- podejmowanie działań o charakterze gospodarczym lub społecznym, spełniającym określone wymogi z tytułu wykonywania usług publicznych.

W tych przypadkach Państwo Członkowskie musi przyjąć środki kompensujące. Są to działania, których celem jest zrównoważenie negatywnego oddziaływania przedsięwzięcia oraz kompensacja proporcjonalna do szkody wyrządzonej danemu gatunkowi lub siedlisku przyrodniczemu.

Środki kompensujące dzielimy na:

- *środki łagodzące* – działania mające na celu ograniczenie do minimum lub nawet wykluczenie negatywnego oddziaływania na obszar, które może zaistnieć na skutek realizacji planu lub przedsięwzięcia. Stanowią one integralną część dokumentacji planu lub przedsięwzięcia,
- *środki kompensujące sensu stricto* – środki niezależne od przedsięwzięcia (w tym od wszystkich powiązanych działań łagodzących), których celem jest ogólna kompensacja negatywnych skutków planu lub przedsięwzięcia na obszar Natura 2000.

Efekt środków kompensujących musi być co do zasady widoczny od chwili pojawienia się szkód na danym obszarze. W określonych wypadkach, gdy warunek ten nie może zostać spełniony, wymagana jest dodatkowa kompensacja za zaistniałe w międzyczasie szkody.

Artykuł 12.

1. Państwa Członkowskie podejmą wymagane środki w celu ustanowienia systemu ścisłej ochrony gatunków zwierząt wymienionych w załączniku IV lit. a) w ich naturalnym zasięgu, zakazujące:

- a) jakichkolwiek form celowego chwytania lub zabijania okazów tych gatunków dziko występujących
- b) celowego niepokojenia tych gatunków, w szczególności podczas okresu rozrodu, wychowu młodych, snu zimowego i migracji
- c) celowego niszczenia lub wybierania jaj
- d) pogarszania stanu lub niszczenia terenów rozrodu lub odpoczynku.

2. W odniesieniu do tych gatunków Państwa Członkowskie wprowadzają zakaz przetrzymywania, transportu, sprzedaży lub wymiany oraz oferowania do sprzedaży lub wymiany okazów pozyskanych ze stanu dzikiego, z wyjątkiem tych pozyskanych legalnie przed wprowadzeniem w życie niniejszej dyrektywy.

3. Zakazy przewidziane w ust. 1 lit. a) i b) i w ust. 2 odnoszą się do wszystkich etapów życia tych zwierząt, do których stosuje się niniejszy artykuł.

4. Państwa Członkowskie ustanawiają system monitorowania przypadkowego chwytania lub zabijania gatunków zwierząt wymienionych w załączniku IV lit. a). W świetle zebranych informacji Państwa Członkowskie podejmują dalsze badania lub środki ochronne, wymagane w celu zapewnienia, aby przypadkowe chwytanie i zabijanie nie miało znacznego negatywnego wpływu na te gatunki.

Artykuł 13

1. Państwa Członkowskie podejmują wymagane środki w celu ustanowienia systemu ścisłej ochrony gatunków roślin, wymienionych w załączniku IV lit. b), zakazujące:

a) celowego zrywania, zbierania, ścinania, wrywania lub niszczenia roślin tych gatunków w ich naturalnym zasięgu, dziko występujących;

b) przetrzymywania, transportu, sprzedaży lub wymiany oraz oferowania do sprzedaży lub wymiany okazów tych gatunków pozyskanych ze stanu dzikiego, z wyjątkiem okazów pozyskanych legalnie przed wprowadzeniem w życie niniejszej dyrektywy.

2. Zakazy określone w ust. 1 lit. a) i b) odnoszą się do wszystkich stadiów biologicznego cyklu roślin, do których stosuje się niniejszy artykuł.

Uregulowany w art. 12 system środków ścisłej ochrony wymaga przyjęcia skoordynowanych i powiązanych środków zapobiegawczych (wyr. ETS C-518/04 Komisja v. Grecja). Aby przesłanka celowości została spełniona, należy ustalić, że organ wydający akt zmierzał do chwywania lub zabijania okazów gatunku objętego ochroną lub co najmniej liczył się z możliwością ich chwywania lub zabijania (wyr. ETS C-221/04, Komisja v. Hiszpania).

Ustawa o ochronie przyrody

Art. 1. Ustawa określa cele, zasady i formy ochrony przyrody żywej i nieożywionej oraz krajobrazu.

Art. 2.

1. Ochrona przyrody, w rozumieniu ustawy, polega na zachowaniu, zrównoważonym użytkowaniu oraz odnawianiu zasobów, tworów i składników przyrody (...).

Cele ochrony przyrody:

- utrzymanie procesów ekologicznych i stabilności ekosystemów,
- zachowanie różnorodności biologicznej,
- zachowanie dziedzictwa geologicznego i paleontologicznego,
- zapewnienie ciągłości istnienia gatunków roślin, zwierząt i grzybów, wraz z ich siedliskami, przez ich utrzymywanie lub przywracanie do właściwego stanu ochrony,
- ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień,
- utrzymywanie lub przywracanie do właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych, a także pozostałych zasobów, tworów i składników przyrody,
- kształtowanie właściwych postaw człowieka wobec przyrody przez edukację, informowanie i promocję w dziedzinie ochrony przyrody.

Art. 3. Cele ochrony przyrody są realizowane przez:

1) uwzględnianie wymagań ochrony przyrody w polityce ekologicznej państwa, programach ochrony środowiska przyjmowanych przez organy jednostek samorządu terytorialnego, koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategiach rozwoju województw, planach zagospodarowania przestrzennego województw, strategiach rozwoju gmin, studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planach zagospodarowania

przestrzennego i planach zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej oraz w działalności gospodarczej i inwestycyjnej;

2) *obejmowanie zasobów, tworów i składników przyrody formami ochrony przyrody;*

3) *opracowywanie i realizację ustaleń planów ochrony dla obszarów podlegających ochronie prawnej, programów ochrony gatunków, siedlisk i szlaków migracji gatunków chronionych;*

4) *realizację krajowej strategii ochrony i zrównoważonego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z programem działań;*

5) *prowadzenie działalności edukacyjnej, informacyjnej i promocyjnej w dziedzinie ochrony przyrody;*

6) *prowadzenie badań naukowych nad problemami związanymi z ochroną przyrody.*

U.o.p. przewiduje następujące formy ochrony przyrody:

- parki narodowe,
- rezerваты przyrody,
- parki krajobrazowe,
- obszary chronionego krajobrazu,
- obszary Natura 2000,
- pomniki przyrody,
- stanowiska dokumentacyjne,
- użytki ekologiczne,
- zespoły przyrodniczo-krajobrazowe,
- ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów,
- przygraniczne obszary cenne przyrodnicze, wyznaczane w porozumieniu z państwami sąsiednimi w celu ich wspólnej ochrony.

Katalog form ochrony przyrody jest katalogiem zamkniętym.

Park narodowy i rezerwat przyrody

Art. 8.

1. *Park narodowy obejmuje obszar wyróżniający się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, społecznymi, kulturowymi i edukacyjnymi, o powierzchni nie mniejszej niż 1.000 ha, na którym ochronie podlega cała przyroda oraz walory krajobrazowe.*

2. *Park narodowy tworzy się w celu zachowania różnorodności biologicznej, zasobów, tworów i składników przyrody nieożywionej i walorów krajobrazowych, przywrócenia właściwego stanu zasobów i składników przyrody oraz odtworzenia zniekształconych siedlisk przyrodniczych, siedlisk roślin, siedlisk zwierząt lub siedlisk grzybów.*

Nadzór nad parkami narodowymi sprawuje Minister Środowiska. Na obszarach graniczących z Parkiem Narodowym wyznacza się otulinę parku narodowego (art. 12 ust.1 u.o.p.). Otulina - strefa ochronna granicząca z formą ochrony przyrody i wyznaczoną indywidualnie dla formy ochrony przyrody w celu zabezpieczenia przed zagrożeniami zewnętrznymi wynikającymi z działalności człowieka (art. 5 pkt. 1114 u.o.p.). Projekty studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, plany zagospodarowania przestrzennego województw oraz plany zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej w części dotyczącej parku narodowego i jego otuliny wymagają uzgodnienia z dyrektorem parku narodowego (art. 10 ust. 6).

Art. 13.

1. Rezerwat przyrody obejmuje obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi.

2. Na obszarach graniczących z rezerwatem przyrody może być wyznaczona otulina. Powołanie rezerwatu następuje w drodze zarządzenia wojewody.

W parkach narodowych oraz rezerwach przyrody zabrania się (art. 15 u.o.p.):

- budowy lub rozbudowy obiektów budowlanych i urządzeń technicznych, z wyjątkiem obiektów i urządzeń służących celom parku narodowego albo rezerwatu przyrody,
- chwytania lub zabijania dziko występujących zwierząt, zbierania lub niszczenia jaj, postaci młodocianych i form rozwojowych zwierząt, umyślnego płoszenia zwierząt kręgowych, zbierania poroży, niszczenia nor, gniazd, legowisk i innych schronień zwierząt oraz ich miejsc rozrod,
- polowania, z wyjątkiem obszarów wyznaczonych w planie ochrony lub zadaniach ochronnych ustanowionych dla rezerwatu przyrody,
- pozyskiwania, niszczenia lub umyślnego uszkodzenia roślin oraz grzybów,
- użytkowania, niszczenia, umyślnego uszkodzenia, zanieczyszczenia i dokonywania zmian obiektów przyrodniczych, obszarów oraz zasobów, tworów i składników przyrody,
- zmiany stosunków wodnych, regulacji rzek i potoków, jeżeli zmiany te nie służą ochronie przyrody,
- pozyskiwania skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, minerałów i bursztynu,
- niszczenia gleby lub zmiany przeznaczenia i użytkowania gruntów,
- palenia ognisk i wyrobów tytoniowych oraz używania źródeł światła o otwartym płomieniu, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody - przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska,
- prowadzenia działalności wytwórczej, handlowej i rolniczej, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych w planie ochrony,
- stosowania chemicznych i biologicznych środków ochrony roślin i nawozów,
- zbioru dziko występujących roślin i grzybów oraz ich części, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody - przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska,
- połowu ryb i innych organizmów wodnych, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych w planie ochrony lub zadaniach ochronnych,
- ruchu pieszego, rowerowego, narciarskiego i jazdy konnej wierzchem, z wyjątkiem szlaków i tras narciarskich wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody - przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska,
- wprowadzania psów na obszary objęte ochroną ścisłą i czynną, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych w planie ochrony oraz psów pasterskich wprowadzanych na obszary objęte ochroną czynną, na których plan ochrony albo zadania ochronne dopuszczają wypas,
- wspinaczki, eksploracji jaskiń lub zbiorników wodnych, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody - regionalnego dyrektora ochrony środowiska,

- ruchu pojazdów poza drogami publicznymi oraz poza drogami położonymi na nieruchomościach będących w trwałym zarządzie parku narodowego, wskazanymi przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody - przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska,
- umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną przyrody, udostępnianiem parku albo rezerwatu przyrody, edukacją ekologiczną, z wyjątkiem znaków drogowych i innych znaków związanych z ochroną bezpieczeństwa i porządku powszechnego,
- zakłócania ciszy,
- używania łodzi motorowych i innego sprzętu motorowego, uprawiania sportów wodnych i motorowych, pływania i żeglowania, z wyjątkiem akwenów lub szlaków wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody - przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska,
- wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu,
- biwakowania, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody - przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska,
- prowadzenia badań naukowych - w parku narodowym bez zgody dyrektora parku, a w rezerwacie przyrody - bez zgody regionalnego dyrektora ochrony środowiska,
- wprowadzania gatunków roślin, zwierząt lub grzybów, bez zgody Ministra Środowisk,;
- wprowadzania organizmów genetycznie zmodyfikowanych,
- organizacji imprez rekreacyjno-sportowych - w parku narodowym bez zgody dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody bez zgody regionalnego dyrektora ochrony środowiska.

Wyjątki:

- wykonywanie zadań wynikających z planu ochrony lub zadań ochronnych,
- prowadzenie akcji ratowniczej oraz działań związanych z bezpieczeństwem powszechnym,
- wykonywanie zadań z zakresu obronności kraju w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa państwa,
- obszary objętych ochroną krajobrazową w trakcie ich gospodarczego wykorzystywania przez jednostki organizacyjne, osoby prawne lub fizyczne oraz wykonywania prawa własności, zgodnie z przepisami Kodeksu cywilnego.

Utworzenie parku, zmiana jego granic i likwidacja może nastąpić dopiero po uzgodnieniu z właściwymi gminami. Wymaga też zaopiniowania przez zainteresowane organizacje pozarządowe.

Park krajobrazowy

Art. 16.

1. Park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

2. Na obszarach graniczących z parkiem krajobrazowym może być wyznaczona otulina.

Zgodnie z postanowieniami art. 16 ust. 3 ustawy utworzenie, powiększenie, likwidacja lub zmniejszenie parku krajobrazowego następuje w formie rozporządzenia, będącego przepisem prawa miejscowego, który powinien precyzyjnie określać jego nazwę, obszar, granicę i otulinę, jeżeli została ustanowiona. Utworzenie parku krajobrazowego, jego powiększenie, likwidacja lub zmniejszenie może mieć miejsce po uzgodnieniu z właściwą radą gminy. Utworzenie otuliny ma charakter fakultatywny; powinna być ona utworzona w rozporządzeniu wojewody powołującym park.

Art. 16. ust. 7. *Projekty studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, planów zagospodarowania przestrzennego województw oraz planów zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej w części dotyczącej parku krajobrazowego i jego otuliny, wymagają uzgodnienia z właściwym miejscowo regionalnym dyrektorem ochrony środowiska w zakresie ustaleń tych planów, mogących mieć negatywny wpływ na ochronę przyrody parku krajobrazowego.*

W parku krajobrazowym mogą być wprowadzone następujące zakazy:

- realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu przepisów ustawy o.o.ś.
- nie dotyczy realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko, dla których sporządzenie raportu o oddziaływaniu na środowisko nie jest obowiązkowe i przeprowadzona procedura oceny oddziaływania na środowisko wykazała brak niekorzystnego wpływu na przyrodę parku krajobrazowego,
- umyślnego zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia ich nor, legowisk, innych schronień i miejsc rozrodu oraz tarlisk i złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz wykonywania czynności w ramach racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej, rybackiej i łowieckiej,
- likwidowania i niszczenia zadrzewień śródpolnych, przydrożnych i nadwodnych, jeżeli nie wynikają z potrzeby ochrony przeciwpowodziowej lub zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego lub wodnego lub budowy, odbudowy, utrzymania, remontów lub naprawy urządzeń wodnych,
- pozyskiwania do celów gospodarczych skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów i bursztynu,
- wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwsztormowym, przeciwpowodziowym lub przeciwosuwiskowym lub budową, odbudową, utrzymaniem, remontem lub naprawą urządzeń wodnych,
- dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli zmiany te nie służą ochronie przyrody lub racjonalnej gospodarce rolnej, leśnej, wodnej lub rybackiej,
- budowania nowych obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych zbiorników wodnych, z wyjątkiem obiektów służących turystyce wodnej, gospodarce wodnej lub rybackiej,
- lokalizowania obiektów budowlanych w pasie szerokości 200 m od krawędzi brzegów klifowych oraz w pasie technicznym brzegu morskiego,
- likwidowania, zasypywania i przekształcania zbiorników wodnych, starorzeczy oraz obszarów wodno-błotnych,
- wylewania gnojowicy, z wyjątkiem nawożenia własnych gruntów rolnych;
- prowadzenia chowu i hodowli zwierząt metodą bezściółkową,
- utrzymywania otwartych rowów ściekowych i zbiorników ściekowych,
- organizowania rajdów motorowych i samochodowych,
- używania łodzi motorowych i innego sprzętu motorowego na otwartych zbiornikach wodnych. nie dotyczy statków jednostek ratowniczych, jednostek organizacyjnych właściciela wód lub urządzeń wodnych zlokalizowanych na wodach, inspektorów żeglugi śródlądowej, Państwowej i Społecznej Straży Rybackiej, promów w ciągu dróg publicznych, prowadzenia racjonalnej gospodarki rybackiej oraz wykonywania zadań z zakresu ochrony przyrody przez Służbę Parku Krajobrazowego.

Wyjątki:

- wykonywanie zadań wynikających z planu ochrony,
- wykonywania zadań na rzecz obronności kraju i bezpieczeństwa państwa,
- prowadzenia akcji ratowniczej oraz działań związanych z bezpieczeństwem powszechnym,

- realizacji inwestycji celu publicznego w rozumieniu u.p.z.p.

Dla parku narodowego, rezerwatu przyrody oraz parku krajobrazowego sporządza się projekt planu ochrony; plan ustala się na lat 20. W postępowaniu w sprawie sporządzenia planów zapewniany jest udział społeczeństwa; ponadto projekt planu wymaga zaopiniowania przez właściwe miejscowo rady gmin.

Plan ochrony parku narodowego ustanawia Minister Środowiska w drodze rozporządzenia. Plan ochrony rezerwatu przyrody ustanawia RDOŚ w drodze zarządzenia, które jest aktem prawa miejscowego. Dla parku krajobrazowego plan ochrony ustanawia wojewoda, w drodze rozporządzenia. Wszystkie plany muszą zostać ustanowione w terminie 6 miesięcy od dnia otrzymania projektu planu (lub w tym czasie ma nastąpić odmowa ich ustanowienia).

Plan ochrony dla parku narodowego oraz rezerwatu przyrody zawiera:

- cele ochrony przyrody oraz wskazanie przyrodniczych i społecznych uwarunkowań ich realizacji,
- identyfikację oraz określenie sposobów eliminacji lub ograniczania istniejących i potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych oraz ich skutków,
- wskazanie obszarów ochrony ścisłej, czynnej i krajobrazowej,
- określenie działań ochronnych na obszarach ochrony ścisłej, czynnej i krajobrazowej, z podaniem rodzaju, zakresu i lokalizacji tych działań,
- wskazanie obszarów i miejsc udostępnianych dla celów naukowych, edukacyjnych, turystycznych, rekreacyjnych, sportowych, amatorskiego połowu ryb i rybactwa oraz określenie sposobów ich udostępniania,
- wskazanie miejsc, w których może być prowadzona działalność wytwórcza, handlowa i rolnicza,
- ustalenia do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, planów zagospodarowania przestrzennego województw oraz planów zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń wewnętrznych lub zewnętrznych.

Plan ochrony dla parku krajobrazowego zawiera:

- cele ochrony przyrody oraz przyrodnicze, społeczne i gospodarcze uwarunkowania ich realizacji,
- identyfikację oraz określenie sposobów eliminacji lub ograniczania istniejących i potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych oraz ich skutków,
- wskazanie obszarów realizacji działań ochronnych,
- określenie zakresu prac związanych z ochroną przyrody i kształtowaniem krajobrazu,
- wskazanie obszarów udostępnianych dla celów naukowych, edukacyjnych, turystycznych, rekreacyjnych, amatorskiego połowu ryb i dla innych form gospodarowania oraz określenie sposobów korzystania z tych obszarów,
- ustalenia do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, planów zagospodarowania przestrzennego województw oraz planów zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń wewnętrznych lub zewnętrznych.

W części pokrywającej się z obszarami Natura 2000, plany muszą uwzględniać cele ochrony tych obszarów.

Obszar chronionego krajobrazu

Art. 23.

1. Obszar chronionego krajobrazu obejmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnią funkcję korytarzy ekologicznych.

2. Wyznaczenie obszaru chronionego krajobrazu następuje w drodze rozporządzenia wojewody, które określa jego nazwę, położenie, obszar, sprawującego nadzór, ustalenia dotyczące czynnej ochrony ekosystemów oraz zakazy właściwe dla danego obszaru chronionego krajobrazu lub jego części wybrane spośród zakazów wymienionych w art. 24 ust. 1, wynikające z potrzeb jego ochrony.

Art. 24. 1. Na obszarze chronionego krajobrazu mogą być wprowadzone następujące zakazy:
1) zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia ich nor, legowisk, innych schronień i miejsc rozrodu oraz tarlisk, złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz wykonywania czynności związanych z racjonalną gospodarką rolną, leśną, rybacką i łowiecką;

2) realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko;

3) likwidowania i niszczenia zadrzewień śródpolnych, przydrożnych i nadwodnych, jeżeli nie wynikają one z potrzeby ochrony przeciwpowodziowej i zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego lub wodnego lub budowy, odbudowy, utrzymania, remontów lub naprawy urządzeń wodnych;

4) wydobywania do celów gospodarczych skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów i bursztynu;

5) wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwsztormowym, przeciwpowodziowym lub przeciwsuwiskowym lub utrzymaniem, budową, odbudową, naprawą lub remontem urządzeń wodnych;

6) dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli służą innym celom niż ochrona przyrody lub zrównoważone wykorzystanie użytków rolnych i leśnych oraz racjonalna gospodarka wodna lub rybacka;

7) likwidowania naturalnych zbiorników wodnych, starorzeczy i obszarów wodno-błotnych;
8) lokalizowania obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych zbiorników wodnych, z wyjątkiem urządzeń wodnych oraz obiektów służących prowadzeniu racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej lub rybackiej;

9) lokalizowania obiektów budowlanych w pasie szerokości 200 m od linii brzegów klifowych oraz w pasie technicznym brzegu morskiego.

Obszary Natura 2000

Art. 28.

1. Dla obszaru Natura 2000 sprawujący nadzór nad obszarem sporządza projekt planu zadań ochronnych na okres 10 lat; pierwszy projekt sporządza się w terminie 6 lat od dnia zatwierdzenia obszaru przez Komisję Europejską jako obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty lub od dnia wyznaczenia obszaru specjalnej ochrony ptaków.

2. Dla proponowanego obszaru mającego znaczenie dla Wspólnoty, znajdującego się na liście, o której mowa w art. 27 ust. 3 pkt 1, sprawujący nadzór może sporządzić projekt planu zadań ochronnych na okres 10 lat.

3. Sporządzający projekt planu zadań ochronnych, o którym mowa w ust. 1, umożliwi zainteresowanym osobom i podmiotom prowadzącym działalność w obrębie siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000, udział w pracach związanych ze sporządzaniem tego projektu.

4. Sporządzający projekt planu zadań ochronnych, o którym mowa w ust. 1, zapewnia możliwość udziału społeczeństwa, na zasadach i w trybie określonym w ustawie z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. Nr ..., poz. ...), w postępowaniu, którego przedmiotem jest sporządzenie projektu.

5. Regionalny dyrektor ochrony środowiska ustanawia, w drodze aktu prawa miejscowego w formie zarządzenia, plan zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000, kierując się koniecznością utrzymania i przywracania do właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000. Plan zadań ochronnych może być zmieniony, jeżeli wynika to z potrzeb ochrony tych siedlisk przyrodniczych lub gatunków roślin i zwierząt.

6. Ustanowienie planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 następuje po uzgodnieniu z dyrektorem regionalnej dyrekcji Lasów Państwowych, jeżeli obszar Natura 2000 obejmuje obszar zarządzany przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe. Zajęcie stanowiska następuje w drodze postanowienia, na które przysługuje zażalenie do ministra właściwego do spraw środowiska. Niewyrażenie stanowiska w terminie 30 dni od dnia otrzymania projektu planu zadań ochronnych uznaje się za jego uzgodnienie.

7. Uzgodnienie, o którym mowa w ust. 6, dotyczy obszaru zarządzanego przez Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe w zakresie zadań ochronnych, za których wykonywanie odpowiadać będą jednostki Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe.

Plan zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 powinien zawierać:

- Opis granic obszaru i mapę obszaru Natura 2000.
- Identyfikację istniejących i potencjalnych zagrożeń dla zachowania właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt i ich siedlisk będących przedmiotami ochrony.
- Cele działań ochronnych.
- Określenie działań ochronnych ze wskazaniem podmiotów odpowiedzialnych za ich wykonanie i obszarów ich wdrażania, w tym w szczególności działań dotyczących:
 - ochrony czynnej siedlisk przyrodniczych, gatunków roślin i zwierząt oraz ich siedlisk,
 - monitoringu stanu przedmiotów ochrony oraz monitoringu realizacji celów działań ochronnych,
 - uzupełnienia stanu wiedzy o przedmiotach ochrony i uwarunkowaniach ich ochrony.
- Wskazania do zmian w istniejących studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, planach zagospodarowania przestrzennego województw oraz planach zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej dotyczące eliminacji lub ograniczenia zagrożeń wewnętrznych lub zewnętrznych, jeżeli są niezbędne dla utrzymania lub odtworzenia właściwego stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt, dla których ochrony wyznaczono obszar Natura 2000.
- Wskazanie terminu sporządzenia, w razie potrzeby, planu ochrony dla części lub całości obszaru.

Inne formy ochrony przyrody

Art. 40.

1. Pomnikami przyrody są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, głazy narzutowe oraz jaskinie.

2. Na terenach niezabudowanych, jeżeli nie stanowi to zagrożenia dla ludzi lub mienia, drzewa stanowiące pomniki przyrody podlegają ochronie aż do ich samoistnego, całkowitego rozpadu.

Art. 41.

1. Stanowiskami dokumentacyjnymi są niewyodrębniające się na powierzchni lub możliwe do wyodrębnienia, ważne pod względem naukowym i dydaktycznym, miejsca występowania formacji geologicznych, nagromadzeń skamieniałości lub tworów mineralnych, jaskinie lub schroniska podskalne wraz z namuliskami oraz fragmenty eksploatowanych lub nieczynnych wyrobisk powierzchniowych i podziemnych.

2. Stanowiskami dokumentacyjnymi mogą być także miejsca występowania kopalnych szczątków roślin lub zwierząt.

Art. 42. Użytkami ekologicznymi są zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów mających znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej - naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne oczka wodne, kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, płaty nieużytkowanej roślinności, starorzecza, wychodnie skalne, skarpy, kamieńce, siedliska przyrodnicze oraz stanowiska rzadkich lub chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów, ich ostoje oraz miejsca rozmnażania lub miejsca sezonowego przebywania.

Art. 43. Zespołami przyrodniczo-krajobrazowymi są fragmenty krajobrazu naturalnego i kulturowego zasługujące na ochronę ze względu na ich walory widokowe lub estetyczne.

Ustanowienie pomnika przyrody, stanowiska dokumentacyjnego, zespołu przyrodniczo - krajobrazowego lub użytku ekologicznego następuje w drodze rozporządzenia wojewody. Jeżeli wojewoda nie ustanowił tych form ochrony przyrody, może to zrobić rada gminy uchwałą. Zakres regulacji oraz ustanowionych zakazów jest uzależniony od wprowadzanej formy ochrony przyrody. Zniesienie ustanowionej formy ochrony przyrody może nastąpić tylko w wypadku może to nastąpić tylko i wyłącznie w razie:

- utraty wartości przyrodniczych, ze względu na które ustanowiono formę ochrony przyrody,
- konieczność realizacji inwestycji celu publicznego,
- zapewnienia bezpieczeństwa powszechnego.

U.o.p. nakazuje również (art. 46 i następne) objęcie ochroną gatunkową dziko występujących na terenie kraju lub innych państw UE rzadkich, endemicznych, podatnych na zagrożenia i zagrożonych wyginięciem oraz objętych ochroną na podstawie przepisów umów międzynarodowych gatunków roślin, zwierząt i grzybów oraz ich siedlisk i ostoi, w celu zapewnienia ich przetrwania, a także zachowanie różnorodności gatunkowej i genetycznej. Obejmuje ona okazy gatunków oraz siedliska i ostoje roślin i grzybów. W celu ochrony ostoi i stanowisk roślin lub grzybów objętych ochroną gatunkową lub ostoi, miejsc rozrodu i regularnego przebywania zwierząt objętych ochroną gatunkową mogą być ustalane strefy ochrony.

Zakazy, jakie mogą być ustanowione w stosunku do gatunków objętych ochroną gatunkową określa art. 51 i 52 u.o.p. Przykładowo są to zakazy:

- usuwania od dnia 16 października do końca lutego gniazd z budek dla ptaków i ssaków,
- usuwania od dnia 16 października do końca lutego gniazd ptasich z obiektów budowlanych i terenów zieleni, jeżeli wymagają tego względy bezpieczeństwa lub sanitarne,
- umyślnego zabijania, okaleczania i chwytania,
- transportu, pozyskiwania, przetrzymywania, chowu i hodowli, a także posiadania żywych zwierząt,
- zbierania, przetrzymywania i posiadania okazów gatunków,
- umyślnego niszczenia ich jaj, postaci młodocianych i form rozwojowych,
- niszczenia ich siedlisk i ostoi,
- niszczenia ich gniazd, mrowisk, nor, legowisk, żeremi, tam, tarlisk, zimowisk i innych schronień,
- wybierania, posiadania i przechowywania ich jaj,
- preparowania okazów gatunków,
- zbywania, nabywania, oferowania do sprzedaży, wymiany i darowizny okazów gatunków,
- wwożenia z zagranicy i wywożenia poza granicę państwa okazów gatunków,
- umyślnego płoszenia i niepokojenia,

- fotografowania, filmowania i obserwacji, mogących powodować ich płoszenie lub niepokojenie,
- przemieszczania z miejsc regularnego przebywania na inne miejsca.

W drodze aktu prawa miejscowego RDOŚ może wprowadzić na terenie województwa jeszcze inne zakazy, niż te przewidziane ustawą.

Gatunki roślin i zwierząt objętych ochroną gatunkową określone zostały w trzech rozporządzeniach:

- Rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących roślin objętych ochroną (Dz.U.04.168.1764),
- Rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących grzybów objętych ochroną (Dz.U.04.168.1765),
- Rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną (Dz.U.04.220.2237).